

УДК 655.535.28:025.327

Д.О. Брусило, І.В. Гладких

МІЖНАРОДНА СИСТЕМА СТАНДАРТНОЇ НУМЕРАЦІЇ КНИГ ЯК ПОЧАТКОВИЙ ЕЛЕМЕНТ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ КНИГОВИДАННЯ

У статті розглядається необхідність створення, впровадження і використання універсального ідентифікаційного номеру, який присвоюється книзі, брошурі, науковим працям, неперіодичним виданням з метою їх класифікації.

Ключові слова: Міжнародний стандартний номер книги, ISBN, видання, ідентифікатор видавця.

Ідея щодо необхідності створення зручної в користуванні системи Міжнародної стандартної нумерації книг вперше прозвучала у 1966 році у Берліні на Третій Міжнародній конференції з питань дослідження книжкового ринку та раціоналізації в книжковій торгівлі. Саме тоді значна частина видавців і книгорозповсюджувачів провідних країн Європи, з метою удосконалення процесів оброблення замовлень видань та їхньої інвентаризації, уважно вивчали можливість використання у своїй діяльності сучасних комп'ютерних технологій. Стало цілком зрозуміло, що ефективна автоматизована система має базуватися на простій та унікальній нумерації видань, здатній однозначно ідентифікувати кожне окреме видання. Система, що повністю відповідала цій вимозі, нині відома як система Міжнародної стандартної нумерації книг і застосовується у 166 країнах [1]. В основу цієї системи покладено Міжнародний стандартний номер книги — ISBN (International Standard Book Number).

ISBN – універсальний ідентифікаційний номер, що присвоюється книзі, брошурі, науковим працям, неперіодичним виданням з метою їх класифікації. ISBN супроводжує видання, починаючи з моменту їхнього виготовлення [2]. Він призначений для ідентифікації окремих книг або різних видань та є унікальним для кожного видання. ISBN є ключем для пошуку необхідних видань, які випускаються у світі, в автоматизованих системах на національному та міжнародному рівнях. Використання ISBN дає змогу об'єднати в єдину систему видання, книгорозповсюдження та інформаційне обслуговування [3].

Вперше цей номер був представлений 1968 року у Великобританії як «Стандартний номер книги» (SBN). Згодом, дев'ятизначний SBN трансформували в десятизначний International SBN. Він був ратифікований Міжнародною Організацією з питань Стандартизації (ISO) в 1970 році як Міжнародний Стандарт 2108. Десятизначний ISBN використовувався впродовж майже сорока років, аж до 31.12.2006 року.

© *Брусило Д.О., Гладких І.В., 2019*

Застосування цієї системи, ISBN і інші стандартні номери видавничої продукції використовуються перш за все для мінімізації робіт з однозначної ідентифікації видання. У стандарті ISO 2108:2005 з Міжнародної стандартної книжкової нумерації сказано: «ISBN дає можливість за допомогою коду в будь-якій частині світу безпомилково знайти будь-яку книгу на будь-яку тему на будь-якій мові» [4].

ISBN використовується для широкого спектру публікацій. Вони призначені не тільки для друкованих носіїв, але також використовуються для ідентифікації аудіокниг на CD і DVD, а також на інших електронних носіях. Наприклад, комп'ютерне програмне забезпечення, яке використовується для освітніх цілей і публікацій, мають компоненти, засновані на тексті що потребують присвоєння ISBN.

Використання ISBN дає змогу об'єднати в єдину систему видання, книгорозповсюдження та інформаційне обслуговування. Він замінює довгі бібліографічні описи, уможливило укладання та актуалізацію книготоргівельних каталогів і бібліографічних баз даних. ISBN є ключем для пошуку необхідних видань, які випускаються у світі, в автоматизованих системах на національному та міжнародному рівнях. ISBN може бути представлений у вигляді штрихового коду символіки EAN-13. Спочатку ISBN був призначений для ідентифікації книжкових видань, однак з розвитком інформаційних технологій Міжнародний стандартний номер книги стали проставляти не тільки на книгах і брошурах у друкованому вигляді, а й на електронних виданнях, окремих видах аудіовізуальної продукції [2].

До 2007 року 10-значний номер ISBN складався з аббревіатури ISBN (незалежно від мови видання) і десяти цифр. У таких виданнях цифрова частина ISBN містить чотири групи цифр, кожна з яких складається з різної кількості цифрових знаків, відокремлених один від одного дефісом. Цифрова частина відокремлювалася від аббревіатури ISBN пробілом. Чотири групи цифр ISBN розташовувалися в такій послідовності:

- ідентифікатор (країни) групи;
- ідентифікатор видавця;
- порядковий ідентифікатор книги;
- контрольна цифра (або буква X).

Для позначення цифрової частини ISBN застосовуються арабські цифри від 0 до 9. Остання цифра ISBN – контрольна – може бути римською цифрою X, що використовується для позначення числа 10 [4].

1) Ідентифікатор групи (країни). Встановлюється Міжнародним агентством ISBN/ISMN і служить для визначення мовної області або країни (наприклад, 0 – для англomовних країн: Великої Британії, США, Австралії, Канади, Ірландії та інших).

Для України донедавна такий ідентифікаційний номер завжди починався з цифри 5 (що вказувало на приналежність видання Радянському Союзу). Нині цифрою 5 ідентифікують Росію. З 1996 року візитною карткою України є цифра 966.

Кількість цифр в ідентифікаторі групи залежить від річного обсягу книжкової продукції країни. Ідентифікатори групи встановлюються Міжнародними агентством ISBN/ISMN у таких діапазонах чисел: 0 – 7; 80 – 94; 950 – 997; 9980 – 9989; 99900 – 99999. Як бачимо, наша країна потрапила до третьої ідентифікаційної групи.

2) Ідентифікатор видавця. Його присвоює Національне агентство ISBN (*Наразі функції національних агентств ISBN та ISMN на території України виконує Державна наукова установа «Книжкова палата України імені Івана Федорова», що в межах своєї компетенції здійснює впровадження систем ISBN та ISMN*).

РЕЙКОВИЙ РУХОМИЙ СКЛАД

Ці ідентифікатори визначають місце видавництва на міжнародному рівні. Ідентифікатор видавця може налічувати різну кількість цифрових знаків (від двох до п'яти), залежно від обсягу книжкової продукції, що випускається. Видавництвам з більшим обсягом книжкової продукції присвоюється ідентифікатор з найменшою кількістю цифрових знаків. І навпаки, видавця-початківця можна відразу розпізнати за ідентифікатором з більшою кількістю цифрових знаків.

3) Порядковий ідентифікатор книги. Він служить для ідентифікації конкретного видання та присвоюється видавництвом.

4) Контрольна цифра. Присвоюється видавництвом для ідентифікації конкретного видання. Контрольна цифра служить для перевірки правильності цифрової частини ISBN.

У листопаді 2004 року в Берліні пройшла 32-а нарада Міжнародного агентства стандартного книжкового номера (International ISBN Agency). Було прийнято рішення про переведення десятизначного міжнародного стандартного номера книги на нову систему розрахунку – 13-значні номери.

З 1 січня 2007 року набрав чинності новий стандарт ISBN, що додав п'яту групу цифр і ще раз подовжив номер. Зміна знадобилася для того, щоб ISBN міг бути безпосередньо використаний як стандартний штрих-код товару. Зміна виразилася в тому, що до початку ISBN були додані цифри 978 чи 979 і змінився алгоритм розрахунку контрольної суми. Префікс 978 в системі EAN позначає «книги», а 979 – «книги і ноти» [3]. Тепер ISBN виглядає так (рис.1):

Рис.1 Штрих - код ISBN

Виходячи з того, яким є ISBN, будують штрихові коди для книжкових видань. Разом з індексами УДК, ББК та авторським знаком, ISBN є частиною так званого видавничого пакету.

РЕЙКОВИЙ РУХОМИЙ СКЛАД

Кожен ISBN Складається з 5 елементів, кожна секція розділяється пробілами або дефісами.

Префіксий елемент - в даний час це може бути тільки 978 або 979. Він завжди складається з 3 цифр. Префікс GS1 надається Асоціацією GS1 Міжнародному агентству ISBN для цілей ідентифікації книжкової продукції.

Номер реєстраційної групи визначає конкретна країна, географічний регіон або мовна область, що бере участь в системі ISBN. Від 1 до 5 цифр.

Номер реєстранта ідентифікує конкретного видавця або книгорозповсюджувача. До 7 цифр

Номер видання визначає конкретне видання. До 6 цифр

Контрольна цифра - це завжди остання цифра, яка математично перевіряє іншу частину номера

Приклади обчислення контрольної цифри:

Штрих-код EAN-13 978-966-97716-1-2 (Монографія «Тормозная эффективность грузовых вагонов. Методология расчетных и экспериментальных исследований с использованием математических моделей и компьютерного моделирования» О.М. Сафронов, Ю.Я. Водяников, О.Г. Макеева [5])

Крок 1

$$\begin{array}{cccccccccccc} 9 & 7 & 8 & 9 & 6 & 6 & 9 & 7 & 7 & 1 & 6 & 1 & ? \\ \times 1 & \times 3 & \times 1 & \times 3 & \times 1 & \times 3 & \times 1 & \times 3 & \times 1 & \times 3 & \times 1 & \times 3 & \\ =9 & =21 & =8 & =27 & =6 & =18 & =9 & =21 & =7 & =3 & =6 & =3 & \end{array}$$

Крок 2 $9+21+8+27+6+18+9+21+7+3+6+3=138$

Крок 3 Найменше число, що в сумі з числом 138 дає число кратне 10 це 2 (140 = 138 + 2)

Результат:

$$9 \quad | \quad 7 \quad | \quad 8 \quad | \quad 9 \quad | \quad 6 \quad | \quad 6 \quad | \quad 9 \quad | \quad 7 \quad | \quad 7 \quad | \quad 1 \quad | \quad 6 \quad | \quad 1 \quad | \quad 2$$

Контрольне число 2.

Штрих-код EAN-13 978-966-97716-2-9 (Монографія «Оценка динамической нагруженности железнодорожных цистерн на стадии проектирования при стохастическом воздействии рельсового пути на колесные пары» Ю.Я. Водяников, С.Д. Речкалов, В.С. Речкалов, М.И. Соляник, В.В. Ильчишин [6])

Крок 1

$$\begin{array}{cccccccccccc} 9 & | & 7 & | & 8 & | & 9 & | & 6 & | & 6 & | & 9 & | & 7 & | & 7 & | & 1 & | & 6 & | & 2 & | & ? \\ \times 1 & | & \times 3 & | & \times 1 & | & \times 3 & | & \times 1 & | & \times 3 & | & \times 1 & | & \times 3 & | & \times 1 & | & \times 3 & | & \times 1 & | & \times 3 & | & \\ =9 & | & =21 & | & =8 & | & =27 & | & =6 & | & =18 & | & =9 & | & =21 & | & =7 & | & =3 & | & =6 & | & =6 & | & \end{array}$$

РЕЙКОВИЙ РУХОМИЙ СКЛАД

Крок 2 $9+21+8+27+6+18+9+21+7+3+6+6=141$

Крок 3 Найменше число, що в сумі з числом 141 дає число кратне 10 це 9
($150 = 141 + 9$)

Результат:

9 | 7 | 8 | 9 | 6 | 6 | 9 | 7 | 7 | 1 | 6 | 2 | 9

Контрольне число 9, а отже номер правильний.

Така схема обчислення контрольної цифри забезпечує виявлення будь-якої одиначної помилки (наприклад, у випадку коли буде пошкоджена одна цифра або будь-які дві цифри будуть переставлені).

Приєднання до системи ISBN накладає на видавця ряд відповідальностей, а саме:

- за використання тільки тих ISBN, які надані Національним агентством ISBN;
- за привласнення, розміщення, форму вказування ISBN у виданні;
- за несанкціоноване використання ISBN іншого видавництва для своїх видань;
- за несанкціоновану передачу ISBN іншому видавництву;
- за інформування Національного агентства ISBN про використані номери, про зміну назви, юридичної адреси, зупинення діяльності видавництва;
- за своєчасне отримання нового номера реєстратора у разі зміни назви видавництва та в інших випадках, передбачених у системі ISBN.

Як зазначено в Інструкції про порядок надання міжнародного стандартного номера книги в Україні, у цьому випадку Національне агентство ISBN уповноважене виключати таке видавництво або видавничу організацію із ISBN системи. Це може призвести до ряду складнощів, зокрема, у стосунках з виготівниками видавничої продукції, України, при внесенні суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру України, адже відомості про порушників надаються не тільки до Міжнародного агентства ISBN/ISMN у Берліні, а й до Державного комітету з інформаційної політики, з яким Національне агентство ISBN тісно і плідно співпрацює.

ЛІТЕРАТУРА

1. ISBN як базовий елемент сучасної системи книго розповсюдження // І.О. Погореловська / Наукові записки № 1(50), 2015. – 89, 90 с.
2. Інструкція про порядок надання Міжнародного стандартного номера книги (ISBN) в Україні // І.О. Погореловська / — Вид. 3-ге, зі змін. і допов. — Київ : Кн. палата України, 2013. — 24 с.
3. Тимошик М. Українські видавничі стандарти: До питання про концепцію розробки і впровадження у практику вітчизняного книговидання // Друкарство – 2001.– 48 с.
4. ДСТУ 3814-98 «Видання. Міжнародна стандартна нумерація книг», Київ.: ДЕРЖСТАНДАРТ УКРАЇНИ, 1999. – 4 с.
5. Монографія «Тормозная эффективность грузовых вагонов. Методология расчетных и экспериментальных исследований с использованием математических моделей и компьютерного моделирования» / О.М. Сафронов, Ю.Я. Водяников, О.Г. Макеева. – Кременчук. – ДП «УкрНДІВ», 2018.
6. Монографія «Оценка динамической нагруженности железнодорожных цистерн на стадии проектирования при стохастическом воздействии рельсового пути на колесные пары» / Ю.Я. Водяников, С.Д. Речкалов, В.С. Речкалов, М.І. Соляник, В.В. Ільчишин. – Кременчук. – ДП «УкрНДІВ», 2018.